

Europenizarea Curții domnești la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea

Vetuța Ciocan

didaciocan@yahoo.com

Deși Țările Române erau lipsite de o legătură directă și permanentă cu Apusul, asupra lor s-a exercitat, de-a lungul secolului al XVIII-lea, o puternică influență occidentală, în special franceză. Contactul cu limba și literatura franceză s-a produs odată cu venirea domnilor fanarioți. Mulți greci din Fanar urmăreau să ajungă dragomani, adică reprezentanți diplomatici ai Porții, funcție care, pe lângă administrarea unei regiuni supuse Imperiului Otoman, permitea întreținerea relațiilor cu marile puteri occidentale. În acest scop, dragomanii greci se străduiau să dobândească încrederea Porții și să-și însușească un număr cât mai mare de limbi străine, pe care turcii nu puteau să le cunoască, fiind opriți de Coran. În afară de limba lor maternă - greaca modernă - fanarioții posedau, în mod necesar, limba stăpânilor, și câteva limbi moderne în care puteau să ducă tratative pe plan internațional. Cu aceste cunoștințe ei treceau drept oamenii cei mai instruiți din Peninsula Balcanică. Fanarioții apreciau limba franceză pe care o considerau exponentă a unei culturi bogate. Încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, dragomanii din Țara Românească și din Moldova lucrau sub conducerea directă a Ambasadei franceze de la Constantinopol. De aici li se trimitea câte un secretar francez, de fapt un fel de agent secret, care se informa asupra conduitei domnitorului, făcea vizite persoanelor notabile din oraș și raporta totul ambasadorului din Constantinopol. Secretarii francezi au fost utili în felul lor. Prin scrieri minore un Jean Louis Carra, un conte D'Hauterive și alții au răspândit pentru prima oară în Franța numele de Valahia și de Moldova.¹

Influența franceză asupra Țărilor Române este o influență constructivă exercitată de departe și aproape inconștient de către un popor asupra altuia. Franței i-a fost hărăzit dreptul ca, prin razele civilizației sale să lumineze, să încălzească, să readucă la viață, fără să-și dea seama, un popor de același neam cu ea, care pierdea în barbarie și suferință tocmai în răsăritul Europei.

Chiar în timp ce influența franceză pătrundea în țara lui sub toate formele, poporul român nu a avut decât noțiuni foarte neclare, foarte vagi despre poporul francez. Francezii și românii s-au cunoscut în mod direct de-abia la jumătatea secolului al XIX-lea când influența este exercitată de unii și primită de ceilalți în mod conștient.

Românii învață limba franceză, adoptă manierele franceze, ideile și formele exterioare ale civilizației franceze datorită contactului cu grecii și rușii care încercau mai direct influența acestei civilizații. Civilizația franceză a influențat multe țări din Europa dar se poate afirma că această influență s-a făcut cel mai mult simțită și a adus schimbările cele mai adânci ale vechilor stări de lucruri în Principatele Dunărene. Ea a modelat pentru o bună bucată de vreme gândirea și sensibilitatea românească și poate fi identificată în toate manifestările spiritualității românești, atât în politică cât și în administrație sau în viața socială. Deocamdată, vreme de un secol, pregătirea pentru intrarea în altă lume se face prin limbă. Neologizarea în sens apusean a limbii apare de acum. Pe

¹Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile*, Editura Univers, București, 1982, p. 34.

timp de pace influența franceză venea, de dincolo de Dunăre, de la Constantinopol, prin intermediul grecilor, iar pe timp de război era adusă de dincolo de Nistru, de armatele rusești. În secolul al XVIII-lea Rusia a suferit o puternică influență franceză. Din anul 1781 s-a creat un consulat rus la București. Prin vocea consulului Rusia a intervenit de multe ori în favoarea Țărilor Române. În relațiile diplomatice cu marii demnitari ai țării, consuli ruși și personalul lor se foloseau de limba franceză ca de o limbă oficială. Prezența ofițerilor ruși a constituit o nouă cale de pătrundere a influenței franceze în Țările Române. Printre ofițerii ruși se aflau militari de toate naționalitățile: francezi, greci, polonezi, englezi, germani. Toți aceștia se înțelegeau între ei, dacă nu rusește, franțuzește și utilizau aceeași limbă în relațiile cu boierii pământeni. Protipendada din Țara Românească a fost cucerită de excelența pronunțare a rușilor. Se spune chiar că rușii vorbesc mai bine franțuzește decât unii secretari sau institutori francezi din Țara Românească. Din limbă a relațiilor oficiale, franceza devine din ce în ce mai mult limbă de salon și limba familială a boierimii. *“A vorbi și a pronunța franțuzește ca un general rus”*² era un ideal pentru numeroși boieri și fii de boieri din Țările Române. Pentru instruirea copiilor domnitorilor erau chemați la Curtea Domnească perceptorii francezi și se procurau cărți din Franța. Din interes sau din spirit de imitație, o bună parte dintre boierii greci și români care aveau relații mai strânse cu mediul cosmopolit al Istanbulului, urmau pilda domnitorului. Își aduceau și în casă perceptorii din Franța și Elveția. Mulți boieri aveau biblioteci bogate în care un loc de frunte îl ocupau clasicii francezi. În anul 1775, Alexandru Ipsilanti reorganizează învățământul din Muntenia după model francez și introduce limba franceză în școală, ca limbă obligatorie, alături de greacă, latină, slavonă și română.

Pentru însușirea teameinică a limbii franceze erau necesare gramatici, dicționare, manuale, cărți de literatură. Astfel de lucrări nu au întârziat să apară. S-au tradus în limba greacă manuale franceze de istorie, filozofie, matematică, chimie, utilizate în școlile din Țările Române. Din literatură au fost alese, în special, operele clasicilor. S-au tradus în grecește Voltaire, Montesquieu, Chateaubriand. În anul 1798 Franța reușește să înființeze consulatele în Țările Române. Către sfârșitul secolului au început să sosească la noi emigranți francezi care căutau, de fapt, mai mult azil și mijloace de existență, decât un centru de acțiune pentru proiecte politice. Emigranții, dintre care mulți erau adepți convinși ai ideologiei iluministe și revoluționare franceze, și-au atras, însă, din ce în ce mai mult simpatia românilor și mulți dintre ei au devenit instructori și educatori ai copiilor boierimii Țărilor Române. Interesul românilor pentru civilizația occidentului a fost remarcat și de călătorii străini. Astfel Stephan Ignaz Raicevich (1739-1792), secretar al lui Alexandru Ipsilanti, constată că influența franceză este foarte puternică și că *„limba franceză este foarte mult en vogue și sunt multe femei care o vorbesc,”*³ Călătoria lady Elisabeth Craven din înalta aristocrație engleză, în 1786, cu ocazia unei călătorii la Constantinopol, a asistat la ceremonialul de investire a domnitorului Nicolae Mavrogheni a cărui Curte a vizitat-o apoi la București. Despre domnitor spune că era un fel de Tartarin de Tarascon, cu înfățișarea cruntă, cu glasul tare, căruia îi treceau prin minte tot felul de năzbâții și le executa ca unul căruia nu-i pasă de opinia publică deloc. În schimb apreciază faptul că vorbea foarte bine italienește și franțuzește.⁴ Într-o foaie care apărea la Petersburg la sfârșitul secolului,

² Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, Editura Științifică, București, 1961, p. 502

³ Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, Editura Eminescu, București, 1981, p. 391.

⁴ *Ibidem*, p. 395

„Le spectateur du nord”, se povestește că: *pe vremea lui Costache Moruzi, la Curtea din București se vorbea foarte bine franțuzește, aproape ca la Paris, domnul fiind înconjurat de o jumătate de duzină de intimi francezi.*” Contactul românilor cu Occidentul l-au mai făcut și jurnalele la care boierii erau abonați. „La Gazette de Vienne”, „Le journal Encyclopedique”, „Notitie del Mondo”; și altele.

Influența franceză a dus la modificarea deprinderilor vieții cotidiene, încetul cu încetul. Boierii își schimbă mobila, comandă canapele occidentale, își aduc grădinari și bucătari străini, încep să se iscălească franțuzește, să-și aducă din Viena carete. Țara este plină de secretari străini, iar bibliotecile particulare se umplu cu cărți italiene și franceze.

Un sector puternic influențat a fost vestimentația. La fel ca și în alte zone ale Europei, în Țările Române, veșmintele constituiau semnul celei mai mărunte promovări sociale.⁵ Moda apuseană a fost mai întâi însușită de femei. De pretutindeni au sosit în capitală negustorii de modă, croitorese, croitori. Dar moda nu este numai abundență, cantitate și profunzime. Ea înseamnă schimbare la momentul potrivit. Este o problemă de anotimp, de zi, de oră. O asemenea autoritate a modei se impune în secolul al XVIII-lea. Moda mai poate însemna felul de a merge, de a vorbi, de a saluta. Moda mai înseamnă îngrijirea corpului, a feței, a părului. Casele s-au umplut de servitori străini, de bucătari, și, prin saloane și iatacuri, nu s-a mai vorbit decât franțuzește. Aflând că, în țările civilizate, unei femei îi șade bine să aibă un amant, doamnele și-au luat câte doi, ca să fie cât mai la modă.⁶ Despre boierii sfârșitului de secol, F. G. Laurecon spune că: *„erau cu toții oameni aleși prin învățătura și purtările lor europenești, cei mai mulți vorbeau o franțuzească desăvârșită și cu expresii din cele mai frumoase; doar în felul de a umbla mai aveau ceva din gravitatea turcilor; ca să nu pară geloși și ca să facă pe europenii civilizați, lăseau, împotriva voinței lor, o libertate fără margini scumpelor lor jumătăți, care le supuneau fruntea la grele încercări.”*⁷ Înainte de venirea rușilor nu se cunoșteau în Principate decât dansuri locale ca hora, brâul, bătuta. Curând toate aceste dansuri au fost părăsite și categorisite printre amuzamentele de odinioară sau printre cele din popor. Au fost adoptate în locul lor dansurile europene: poloneze, englezești, franțuzești, valsurile, polcile, cadrilurile. Doamnele s-au apucat să cultive muzica Apusului. În unele familii își face apariția câte un pian adus de la Viena. Doamnele au învățat să cânte cu glasul și la mandolină. A început să se șlefuiască și comportamentul modern. Tot prin intermediul rușilor a pătruns așa - numita „*politețe franceză*”. Trebuia să fii politicos - nu din respect pentru alții, ci pur și simplu pentru a fi la modă.⁸

Aceste influențe s-au făcut simțite și asupra statutului femeii. Încetul ce încetul fetele au ieșit din haremurile lor zăbrelite și au început să fie arătate logodnicilor ceva mai devreme decât în ziua nunții. Louis Alexandre Langeron spune că *„doamnele, care mai înainte nu știau bine nici să meargă, au ajuns să danseze minunăți.”*⁹ Fetele de domni și de boieri au început să învețe și altceva decât să facă prăjituri sau să crească viermi de mătase. Părinții lor le-au adus institutoare din Italia, Germania, și Franța.

⁵ Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*, Editura Meridiane, București, 1984. p.58.

⁶ Neagu Djuvara, *Între Orient Și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 101.

⁷ *Ibidem*, p. 103.

⁸ Pompiliu Eliade, *op. cit.* p. 155.

⁹ Nicolae Iorga, *op. cit.* p. 99.

Pentru o față de domn sau de boier, cunoașterea limbii franceze și a pianului au deveni două elemente indispensabile. Cunoașterea celor două elemente echivala cu un fel de certificat în preajma căsătoriei. În societate, femeia a început să fie mai respectată iar în familie să fie mai iubită. Trecuse vremea când așteptai ca femeia să-ți cedeze locul, să te lase să treci primul. Femeile au fost primite să stea la masă alături de bărbați, nu mai erau obligate să stea în picioare în fața lor și au început să cuteze să se așeze pe divan la loc de cinste.

Despre interesul pentru modernism manifestat de românce la sfârșit de secol XVIII, Laurencon constată următoarele: „*Rămâi uluit văzând cât de mult se cheltuiește pe toalete și cât de mare este luxul lor, care, cu siguranță, în multe privințe, îl întrecea pe cel al doamnelor din cele mai mari capitale, căci diamantele și rochiile de cașmir sunt podoabele lor obișnuite. Moda de la Paris este urmată cu sfințenie, iar croitoresele venite din străinătate nu stau degeaba*”.¹⁰

În ceea ce privește educația, cultura generală, se pare că acestea nu au înaintat la fel de repede. Laurencon spune că: „*este un păcat că sexul frumos, înzestrat în țara aceasta cu o fire atât de plăcută și cu forme atât de fermecătoare, nu primește nici una din binefacerile educației. Doamnele din Muntenia, pe lângă mintea pe care le-a dat-o din plin natura, sunt foarte vioaie și, cu puțină osteneală, s-ar putea înfrunta cu cele mai distinse femei din Europa*”.¹¹

Până la jumătatea secolului al XVIII-lea femeile nu luau parte decât la serbările mari împreună cu bărbații, păstrându-și obiceiurile bizantine. Nici ca statut juridic nu exista egalitate. Adulterul nu era pedepsit la fel. Bărbatul avea voie să bată femeia pentru a o aduce pe calea cea bună, iar dacă ea ar îndrăzni să ridice mâna asupra lui, atunci el se poate despărți. Așadar grija casei și plictiseala caracterizează pe femeile din cea mai mare parte a secolului al XVIII-lea. Într-o asemenea situație nu este de mirare receptivitatea cu care femeile românce și-au însușit noutățile răspândite de Occident. Putem spune că influența occidentală resimțită în această etapă asupra societății românești este o influență benefică, novatoare. Treziți din letargia în care au stat și s-au complăcut mai bine de o jumătate de secol, românii au încercat să demonstreze cine sunt și ce vor cu adevărat

Summary

The eighteenth century in The Romanian Countries can be considered a moment that puts an end to an ancient period and opens a new era. The eighteenth century is an age of transition, being compared to the preceding century, impressive by their rulers and their foundations, and in facing the next century.

Overlapped to the phanariot reigns and partly to the Age of Enlightenment, that period marked a real turning point in the development of the Romanian society

¹⁰ Neagu Djuvara, *op. cit.* p.103.

¹¹ *Ibidem*